

DA'VONI TA'MINLASH TO'G'RISIDAGI IJRO HUJJATLARINING AHAMIYATI VA IJRO HUJJATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Boltayev Bobosher Xusanboyevich

Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi

Magistratura fakulteti tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17947041>

Annotatsiya. Ushbu maqolada da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining fuqarolik protsessual huquqidagi o'rni, ularning ahamiyati va o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda da'voni ta'minlash institutining nazariy asoslari, ijro hujjatlarining huquqiy tabiati, shakl va mazmun talablari hamda ularning sud qarorlarini ijro etish jarayonidagi roli o'rganilgan. Natijalar bo'limida ijro hujjatlarining turlari va ularning qo'llanilish sohalari tizimli tasnifi keltirilgan. Xulosa qismida da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining sud qarorlarining samarali ijrosini ta'minlashdagi ahamiyati asoslangan.

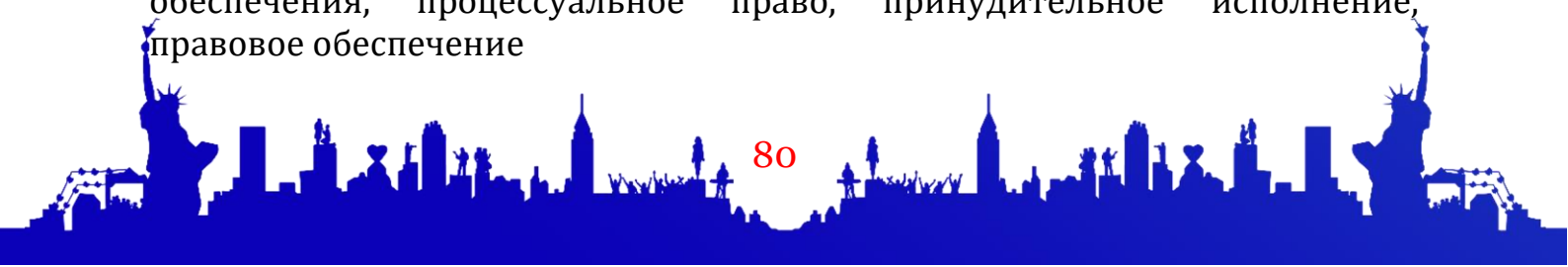
Kalit so'zlar: da'voni ta'minlash, ijro hujjati, fuqarolik protsessi, sud qarori, ta'minlash choralari, protsessual huquq, majburiy ijro, huquqiy ta'minot.

Abstract. This article analyzes the role of enforcement documents on the security of a claim in civil procedural law, their significance and specific features. The study examines the theoretical foundations of the institution of securing a claim, the legal nature of enforcement documents, the requirements for form and content, and their role in the process of enforcing court decisions. The results section presents a systematic classification of types of enforcement documents and their areas of application. The conclusion substantiates the importance of enforcement documents on the security of a claim in ensuring the effective enforcement of court decisions.

Keywords: securing a claim, enforcement document, civil proceedings, court decision, security measures, procedural law, compulsory enforcement, legal security.

Аннотация. В данной статье анализируется роль исполнительных документов в обеспечении исполнения требования в гражданско-процессуальном праве, их значение и особенности. Рассматриваются теоретические основы института обеспечения исполнения требования, правовая природа исполнительных документов, требования к форме и содержанию, а также их роль в процессе исполнения судебных решений. В разделе результатов представлена систематическая классификация видов исполнительных документов и областей их применения. В заключении обосновывается важность исполнительных документов в обеспечении исполнения требования для эффективного исполнения судебных решений.

Ключевые слова: обеспечение исполнения требования, исполнительный документ, гражданский процесс, судебное решение, меры обеспечения, процессуальное право, принудительное исполнение, правовое обеспечение

Fuqarolik protsessual huquqida da'voni ta'minlash instituti sud himoyasining samaradorligini ta'minlovchi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Sud tomonidan qabul qilinadigan yakuniy qaror ijrosining kafolatlanishi, da'vogarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish uchun da'voni ko'rib chiqish jarayonida maxsus ta'minlash choralari qo'llanilishi zarurati yuzaga keladi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 177-186-moddalari da'voni ta'minlash institutining huquqiy asoslarini belgilaydi [1]. Da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlari - bu sudning da'voni ta'minlash choralari qo'llash to'g'risidagi qarorini rasmiylashtiruvchi va uning ijrosini ta'minlovchi protsessual hujjatlardir. Ushbu hujjatlarning ahamiyati shundan iboratki, ular sud qarorining kelajakda ijro etilish imkoniyatini kafolatlaydi, javobgarning mulkini yashirishi, yo'qotishi yoki boshqa shaxslarga o'tkazishining oldini oladi. Rossiya fuqarolik protsessual qonunchiligida ham shunga o'xshash mexanizmlar mavjud bo'lib, da'voni ta'minlash choralari FPK ning 139-146-moddalari bilan tartibga solinadi [2]. Jahon amaliyotida, xususan, nemis va fransuz huquq tizimlarida da'voni ta'minlash institutining o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ular milliy qonunchilik an'analari bilan belgilanadi [3]. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish, ularning huquqiy tabiatini aniqlash, O'zbekiston sud amaliyotini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili

Tadqiqot metodologiyasi qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli-struktur yondashuv, huquqiy modellashtirish va normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish usullariga asoslangan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, da'voni ta'minlash institutining nazariy asoslari fuqarolik protsessual huquqi fanida keng o'rganilgan. M.K. Treushnikov da'voni ta'minlashni "sud jarayonining tashkiliy-huquqiy shakli" sifatida ta'riflaydi va uning protsessual huquq tizimidagi o'rnini asoslaydi [4]. O'zbek huquqshunoslari, jumladan, B.X. Razzakov va boshqalar da'voni ta'minlash choralari turlari, ularni qo'llash asoslari va tartibi masalalarini o'rganganlar. Rossiya huquqshunolaridan V.V. Yarkov va A.T. Воһнер da'voni ta'minlash to'g'risidagi qarorlarning yuridik kuchini tahlil qilgan va ularning majburiy ijro mexanizmlarini tadqiq etganlar [5]. Xorijiy adabiyotlarda, ayniqsa, germaniya huquq maktabida da'voni ta'minlash choralari ehtiyot choralari (Sicherungsmaßnahmen) sifatida qaraladi va ularning vaqtinchalik xarakteri ta'kidlanadi [6]. Ijro hujjatlarining huquqiy tabiati masalasida turli nuqtai nazarlar mavjud. Bir guruh olimlar ijro hujjatlarini mustaqil protsessual hujjat turi sifatida qarashlar, boshqalar ularni sud qarori mazmunining bir qismi deb hisoblaydilar. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: vaqtinchalik xarakter, profilaktik maqsad, tezkorlik, qaytaruvchanlik va yakuniy sud qarori bilan bog'liqligi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil shuni ko'rsatadiki, turli huquq oilalariga mansub mamlakatlar qonunchiligida da'voni ta'minlash choralari va ularni

rasmiylashtirishning umumiy tamoyillari mavjud bo'lsa-da, milliy xususiyatlar ham kuzatiladi [7]. O'zbekiston qonunchiligida da'voni ta'minlashning to'qqiz turi nazarda tutilgan: mulkni qamal qilish, talablarni qondirish imkoniyatini ta'minlovchi harakatlarni taqiqlash, javobgarning mol-mulkini boshqa shaxslarga berish yoki uning ustida boshqa amallarni amalga oshirishni taqiqlash va hokazo. Rossiya qonunchiligida esa o'n bir xil ta'minlash chorasi ko'zda tutilgan, ularning orasida O'zbekiston qonunchiligida mavjud bo'lmagan ba'zi choralar ham bor. Ijro hujjatining shakl va mazmun talablari qonun bilan qat'iy belgilangan bo'lib, ularning buzilishi hujjatning bekor qilinishiga olib kelishi mumkin.

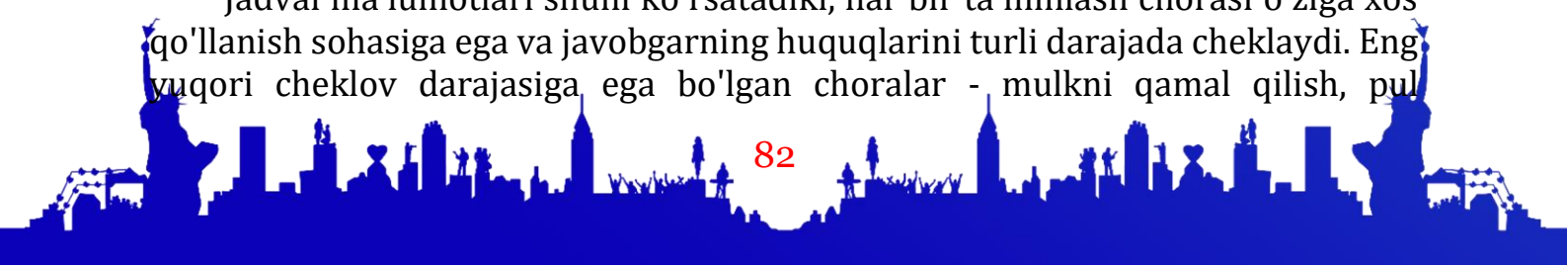
Natijalar va muhokama

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlari o'ziga xos protsessual hujjatlar bo'lib, ular quyidagi asosiy xususiyatlarga ega: birinchidan, vaqtinchalik xarakter - ijro hujjati faqat ishni ko'rib chiqish davrida amal qiladi; ikkinchidan, tezkorlik - ta'minlash chorasi tezda qo'llanilishi kerak; uchinchidan, maqsadga muvofiqlik - ta'minlash chorasi da'vo talab hajmiga mutanosib bo'lishi lozim; to'rtinchidan, qaytaruvchanlik - zarurat bo'lmasa, ta'minlash chorasi bekor qilinishi mumkin. Da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining ahamiyati ko'p qirrali bo'lib, ular sud qarorining kelajakda samarali ijro etilishini ta'minlaydi, javobgarning o'z majburiyatlaridan qochish imkoniyatini cheklaydi, da'vogarning huquqlarini vaqtincha himoya qiladi, sud jarayonining samaradorligini oshiradi. Tadqiqot jarayonida da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining turlari va ularning qo'llanilish sohalari tizimlashtirilgan. Jadval da'voni ta'minlash choralarining turlarini ularning qo'llanilish sohalari va maqsadlari bo'yicha tasnifini aks ettiradi.

1-jadval. Da'voni ta'minlash choralarining turlari va ularning qo'llanilish sohalari

Ta'minlash chorasi	Qo'llanilish sohasi	Asosiy maqsad	Cheklov darajasi
Mulkni qamal qilish	Mol-mulk da'volari	Ijroni kafolatlash	Yuqori
Harakatlarni taqiqlash	Huquqiy munosabatlar	Holatni saqlab qolish	O'rta
Pul mablag'larini bloklash	Moliyaviy da'volar	To'lovni ta'minlash	Yuqori
Bank operatsiyalarini to'xtatish	Biznes nizolari	Mablag' harakati nazorati	Yuqori
Mol-mulk o'tkazishni taqiqlash	Mulkiy da'volar	O'tkazish oldini olish	O'rta

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, har bir ta'minlash chorasi o'ziga xos qo'llanilish sohasiga ega va javobgarning huquqlarini turli darajada cheklaydi. Eng yuqori cheklov darajasiga ega bo'lgan choralar - mulkni qamal qilish, pul

mablag'larini bloklash va bank operatsiyalarini to'xtatish bo'lib, ular javobgarning mulkiy huquqlari va biznes faoliyatini to'g'ridan-to'g'ri cheklaydi. O'rta darajadagi cheklovlar esa asosan preventiv xarakterga ega bo'lib, ma'lum harakatlarni amalga oshirishni taqiqlaydi, ammo mavjud huquqlarni to'liq chekmaydi. Ijro hujjatlarining huquqiy samaradorligini baholash uchun ularning tuzilishi va mazmuniy elementlari tahlil qilindi. Jadval 2 da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining majburiy tarkibiy qismlarini ularning huquqiy ahamiyati nuqtai nazaridan ko'rsatadi.

2-jadval. Ijro hujjatining tarkibiy qismlari va ularning huquqiy ahamiyati

Tarkibiy qism	Mazmuni	Huquqiy ahamiyati	Yo'qligining oqibati
Sarlavha qismi	Sud nomi, qaror raqami, sana	Identifikatsiya	Shkal talablariga nomuvofiqlik
Ta'riflovchi qism	Tomonlar, da'vo talabi	Shaxslarni aniqlash	Ijro qilishning mumkin emasligi
Asoslovchi qism	Qo'llash sabablari, dalillar	Huquqiy asos	Qonuniylikning yo'qligi
Qaror qismi	Qo'llaniladigan chora	Majburiy ko'rsatma	Noaniqlik, nizolar
Jarayoniy qism	Shikoyat tartibi, muddatlar	Protsessual kafolat	Huquqlarni buzish

Jadvaldan ko'rinadiki, ijro hujjatining har bir tarkibiy qismi mustaqil huquqiy ahamiyatga ega va ularning biror birining yo'qligi yoki noto'g'ri shakllantirilishi hujjatning umumiy huquqiy kuchini pasaytiradi, ba'zan esa uni butunlay bekor qilishga sabab bo'ladi. Sarlavha qismi hujjatni identifikatsiya qilish uchun zarur bo'lib, u sud organi, qaror raqami va sana kabi majburiy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ta'riflovchi qism tomonlarni aniq belgilash va da'vo talabini aniqlash orqali ijro hujjatining sub'ekt va ob'ekt doirasini cheklaydi. Asoslovchi qism esa ta'minlash chorasini qo'llashning huquqiy asoslarini va faktik holatlarini bayon etib, qarorning qonuniyligini ta'minlaydi. Qaror qismi aniq va tushunarliroq bo'lishi kerak, chunki u bevosita ijro qilinadigan majburiy ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Jarayoniy qism esa tomonlarning protsessual huquqlarini, xususan, qarorga shikoyat qilish huquqini ta'minlaydi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston qonunchiligida da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlari nisbatan soddalashtirilgan shaklga ega, Rossiya qonunchiligida esa batafsilroq tartibga solingan [8]. Xorijiy mamlakatlar tajribasida, xususan, AQSh va Buyuk Britaniya common law tizimida, vaqtinchalik sud qarorlari (preliminary injunctions) mexanizmi qo'llaniladi, ular funksional jihatdan da'voni ta'minlashga o'xshash bo'lsa-da, protsessual jihatdan farqlanadi. Ijro hujjatlarining amaliy qo'llanilishida ba'zi muammolar mavjud: tomonlarni

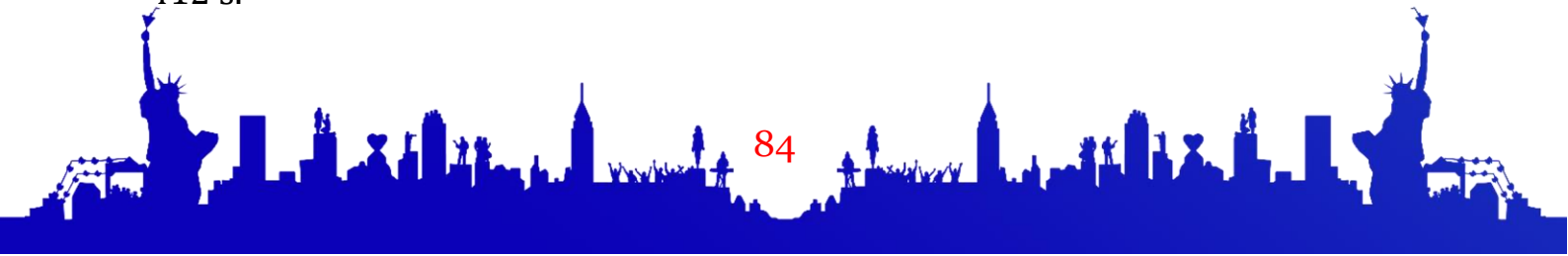
tegishli ravishda xabardor qilish, ta'minlash choralarining mutanosibliги prinsipini ta'minlash, qarorlarni tezkor ijro etish, shuningdek, ta'minlash choralari bekor qilingandan keyin ularning oqibatlarini bartaraf etish masalalari. Bu muammolarning yechimi qonunchilikni takomillashtirish va sud amaliyotini umumlashtirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlari fuqarolik protsessual huquqining muhim instituti bo'lib, sud himoyasining samaradorligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular o'ziga xos protsessual hujjatlar sifatida vaqtinchalik xarakter, tezkorlik, maqsadga muvofiqlik va qaytaruvchanlik kabi xususiyatlarga ega. Ijro hujjatlarining huquqiy ahamiyati shundan iboratki, ular yakuniy sud qarorining kelajakda samarali ijro etilishini kafolatlaydi, javobgarning o'z majburiyatlaridan qochish imkoniyatini cheklaydi va da'vogarning huquqlarini vaqtincha himoya qiladi. Qiyosiy-huquqiy tahlil O'zbekiston, Rossiya va xorijiy mamlakatlar qonunchiligida da'voni ta'minlash institutining umumiy tamoyillari va milliy xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ijro hujjatining tuzilishi va mazmuni qonun tomonidan qat'iy tartibga solingan bo'lib, uning har bir tarkibiy qismi mustaqil huquqiy ahamiyatga ega. Amaliy jihatdan da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlarining samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhimdir: qonunchilikni yanada takomillashtirish, sud amaliyotini umumlashtirish, sudylar va ijro xodimlari malakasini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish. Kelajakda da'voni ta'minlash institutini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari qatoriga elektron ijro hujjatlarini joriy etish, ta'minlash choralarini qo'llashning avtomatlashtirilgan tizimlarini yaratish, xalqaro standartlar bilan uygununlikni ta'minlash kiradi. Xulosa qilib aytganda, da'voni ta'minlash to'g'risidagi ijro hujjatlari sud qarorlarining ijrosini kafolatlashning samarali mexanizmi bo'lib, fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini sud himoya qilishning muhim vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 30.08.2017 y., 03/17/474/0341-son.
2. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 N 138-ФЗ (ред. от 24.06.2023) // Собрание законодательства РФ. 2002. № 46. Ст. 4532.
3. Jauernig O. Zivilprozessrecht. Ein Studienbuch. München: C.H. Beck, 2019. 412 s.

4. Треушников М.К. Гражданский процесс: учебник. Москва: Статут, 2020. 752 с.
5. Ярков В.В., Боннер А.Т. Гражданский процесс: учебник для вузов. Москва: Норма, 2021. 896 с.
6. Schlosser P. Einführung in das neue Zivilprozessrecht. München: C.H. Beck, 2020. 356 s.
7. Рахимов М.Ж., Садыков Б.Х. Гражданский процесс Республики Узбекистан: учебник. Ташкент: ТГЮИ, 2019. 584 с.
8. Халиков М.А. Актуальные вопросы обеспечения исполнения судебных решений в гражданском процессе // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2022. № 3. С. 124-138.

